

Cours de tibétain - sūtra de la pousse de riz- leçon 52

Le 06 février 2025

Nous poursuivons l'exploration de la partie qui traite des cinq aspects de la production interdépendante extérieure. Dans cette leçon, l'aspect 2) Non nulle ཚད་པར་མ་ཡིན་ et 3) Non transfert འཕོ་བར་མ་ཡིན་.

Exercice de lecture

ཇི་ལྟར་ཚད་པར་མ་ཡིན་ཞེ་ན། ལྷོན་འགགས་པའི་ས་བོན་ལས་སྐྱ་གུ་
 རྐྱེ་བ་མ་ཡིན། མ་འགགས་པ་ལས་ཀྱང་མ་ཡིན་གྱི། ། ས་བོན་ཡང་
 འགགས་ལ་དེ་ཉིད་གྱི་ཚེ་སྤང་མདའི་མཐོན་དམན་བཞིན་དུ་སྐྱ་གུ་རྐྱེ་
 བས་དེའི་སྤྱིར་ཚད་པར་མ་ཡིན་ནོ། ། ཇི་ལྟར་འཕོ་བར་མ་ཡིན་ཞེ་ན།
 གང་གི་སྤྱིར་སྐྱ་གུ་ཡང་གཞན་ལ་ས་བོན་ཡང་གཞན། སྐྱ་གུ་གང་ཡིན་
 པ་དེ་ཉིད་ས་བོན་མ་ཡིན་ཏེ། དེའི་སྤྱིར་འཕོ་བར་མ་ཡིན་ནོ། །

Repère des particules

[ཇི་ལྟར་] [ཚད་པར་+མ་+ཡིན་ཞེ་ན།] [ལྷོན་-འགགས་པ+འི་+ས་བོན་+ལས་]
 [སྐྱ་གུ་རྐྱེ་བ་མ་ཡིན།] [མ་འགགས་པ་+ལས་ཀྱང་] [མ་ཡིན་+གྱི།] [ས་བོན་ཡང་
 འགགས་+ལ་] [དེ་ཉིད་+གྱི་+ཚེ་] [སྤང་མདའི་+འི་+མཐོན་དམན་བཞིན་དུ་] [སྐྱ་གུ་
 རྐྱེ་བ+ས་] [དེ+འི་+སྤྱིར་] [ཚད་པར་མ་ཡིན་+ནོ།] [ཇི་ལྟར་] [འཕོ་བར་མ་ཡིན་
 ཞེ་+ན།] [གང་+གི་+སྤྱིར་] [སྐྱ་གུ་ཡང་གཞན་+ལ་] [ས་བོན་ཡང་གཞན།] [སྐྱ་
 གུ་གང་ཡིན་པ་] [དེ་ཉིད་-ས་བོན་མ་ཡིན་+ཏེ།] [དེའི་སྤྱིར་-འཕོ་བར་མ་ཡིན་
 +ནོ།]

Vocabulaire

རི་ལྟར་	De la même manière que, ainsi que
ཚད་པར་	Interruption, cessation
མ་ཡིན་	N'est pas, ne pas être
ཞེན་	Si l'on dit, si l'on considère
སྡོན་འགགས་པ་	Ce qui est empêché à l'avance, prévention
ས་བོན་	Graine, semence
ལས་	À partir de, par, depuis
ལྷུ་གུ་	Pousse, germe
སྐྱེ་བ་	Naissance, apparition
མ་འགགས་པ་	Ce qui n'est pas empêché, absence d'obstacle
ཀྱང་	Même, aussi
མ་ཡིན་	N'est pas, ne pas être
ཉི་	Particule grammaticale (génitif)
འགགས་	Empêché, arrêté
ལ་	À, vers, concernant, particule oblique
དེ་ཉིད་	Cela même, exactement cela
སྒང་མདའ་	La "poutre" ou "traverse" d'une balance à plateaux སྒང་. Appelée aussi "verge" (en raison de sa longueur) sur les très grandes balances en acier que l'on trouve dans les aciéries, les magasins de laine brute, les marchands de sacs de grains, etc.
མཐོན་དམན་	Haut et bas, différence de hauteur
བཞིན་	Comme, de la même manière
ཏུ་	Particule indiquant la direction ou la manière, particule oblique
དེའི་	De cela, son/sa (génitif)
ཕྱིར་	Parce que, en raison de
འཕྲོ་བ་	Changement, transformation
གང་གི་	Ce qui, celui qui

གཞན་	Autre, différent
ཡང་	Aussi, même
གང་ཡིན་པ་	Celui qui est, ce qui est
ཉི་	Particule emphatique
འཕྲོ་བ་	Changement, transformation
ནི་	Particule finale

Extrait de texte, traduction française

L'extrait de texte de cette leçon est la suite de la réponse à la question : “En quoi la production interdépendante extérieure dépend-elle de conditions ?” :

Traduction littérale et analyse grammaticale :

Première partie :

ཇི་ལྟར་ཆད་པར་མ་ཡིན་ཞེ་ན།

- ཇི་ལྟར་ → comme, de la même manière que (adverbe)
- ཆད་པར་ → en tant qu'interruption, en tant que cessation (ཆད་པ = cessation, suffixe instrumental ར)
- མ་ཡིན་ → ce n'est pas (négation མ་ + verbe “être” au présent ཡིན)
- ཞེ་ན་ → si l'on dit, si l'on considère (ཞེ = particule emphatique, ན = subjonctif conditionnel)

Traduction :

“Si l'on dit qu'il n'y a pas de cessation...”

སྔོན་འགགས་པའི་ས་བོན་ལས་སྐྱ་གུ་སྐྱེ་བ་མ་ཡིན།

- སྔོན་འགགས་པ་ → prévention préalable (སྔོན་ = antérieur, འགགས་པ་ = ce qui est empêché, participe passé)
- འི་ → particule du génitif
- ས་བོན་ → graine (nom)
- ལས་ → à partir de, depuis (ablatif)
- སྐྱ་གུ་ → pousse, germe
- སྐྱེ་བ་ → naissance, apparition
- མ་ཡིན་ → n'est pas (négation + verbe “être”)

Traduction :

“Le germe ne naît pas d'une graine qui a été empêchée d'avance.”

མ་འགགས་པ་ལས་ཀྱང་མ་ཡིན་གྱི།

- མ་འགགས་པ་ → ce qui n'est pas empêché (མ་ = négation, འགགས་པ་ = empêché)
- ལས་ → à partir de, depuis (ablatif)
- ཀྱང་ → même, aussi (particule d'insistance)
- མ་ཡིན་ → n'est pas
- གྱི། → particule grammaticale marquant une relation explicative

Traduction :

”(Et) même à partir de ce qui n’a pas été empêché, (le germe) ne naît pas non plus.”

ས་བོན་ཡང་འགགས་ལ་

- ས་བོན་ → graine
- ཡང་ → aussi, même
- འགགས་ → empêché
- ལ་ → locatif, “dans” ou “par”

Traduction :

“Même si la graine est empêchée...”

དེ་ཉིད་ཀྱི་ཚེ་སྲང་མདའི་མཐོན་དམན་བཞིན་དུ་སྐྱུ་གུ་སྐྱེ་བས་དེའི་ཕྱིར་ཚད་པར་མ་ཡིན་ལོ།

- དེ་ཉིད་ → cela même
- ཀྱི་ → particule du génitif
- ཚེ་ → durée de vie, temps
- སྲང་མདའ་ → balance
- མཐོན་དམན་ → haut et bas, différences de hauteur
- བཞིན་དུ་ → de la même manière
- སྐྱུ་གུ་ → pousse
- སྐྱེ་བས་ → a été généré (passé)
- དེའི་ → de cela (génitif)
- ཕྱིར་ → parce que, en raison de
- ཚད་པར་ → cessation, interruption
- མ་ཡིན་ → n’est pas
- ལོ། → particule emphatique

Traduction :

“De même que la différence de hauteur à ce moment entre les plateaux d’une balance, la pousse naît en raison de cela, donc il n’y a pas de cessation.”

Deuxième partie :

ཇི་ལྟར་འཕོ་བར་མ་ཡིན་ཞེ་ན།

- ཇི་ལྟར་ → de la même manière
- འཕོ་བ་ → transformation, changement
- མ་ཡིན་ → n’est pas
- ཞེ་ན་ → si l’on dit

Traduction :

“Si l’on dit qu’il n’y a pas de transformation...”

གང་གི་ཕྱིར་སྐྱུ་གུ་ཡང་གཞན་ལ་ས་བོན་ཡང་གཞན།

- གང་གི་ → quel, lequel
- ཕྱིར་ → en raison de
- སྐྱུ་གུ་ → pousse
- ཡང་ → aussi
- གཞན་ → autre
- ལ་ → locatif
- ས་བོན་ → graine
- ཡང་ → aussi
- གཞན་ → autre

Traduction :

“Parce que la pousse est une chose et la graine en est une autre...”

སྐྱུ་གུ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ས་བོན་མ་ཡིན་ཏེ།

- སྐྱུ་གུ་ → pousse
- གང་ཡིན་པ་ → ce qui est
- དེ་ཉིད་ → cela même
- ས་བོན་ → graine
- མ་ཡིན་ → n'est pas
- ཏེ་ → particule explicative

Traduction :

“Ce qui est la pousse, ce n'est pas la graine.”

དེའི་ཕྱིར་འཕོ་བར་མ་ཡིན་ནོ།

- དེའི་ → de cela
- ཕྱིར་ → en raison de
- འཕོ་བ་ → transformation
- མ་ཡིན་ → n'est pas
- ནོ་ → particule emphatique

Traduction :

“Donc, il n'y a pas de transformation.”

Conclusion :

Ce passage illustre une réflexion sur la non-naissance et l'absence de transformation inhérente entre une cause et son effet, en s'appuyant sur l'exemple de la graine et du germe. Il réfute l'idée d'une continuité substantielle entre eux.

Traduction littéraire¹

2) Non nulle ཚད་པར་མ་ཡིན་

ངེ་ལྟར་ཚད་པར་མ་ཡིན་ཞེ་ན། ལྷན་འགགས་པའི་ས་བོན་ལས་སྐྱ་གུ་སྐྱེ་བ་མ་ཡིན། མ་འགགས་པ་ལས་ཀྱང་མ་ཡིན་གྱི། ས་བོན་ཡང་འགགས་ལ་དེ་ཉིད་ཀྱི་ཚེ་སྤང་མདའི་མཐོན་དམན་བཞིན་དུ་སྐྱ་གུ་སྐྱེ་བས་དེའི་སྤྱིར་ཚད་པར་མ་ཡིན་ནོ། །

Pourquoi n'est-elle pas nulle ཚད་པར་མ་ཡིན་ ? Ce n'est pas de la cessation འགགས་པ་ antérieure de la graine que naît སྐྱེ་བ་ la pousse, ce n'est pas non plus de sa non-cessation མ་འགགས་པ་. Pourtant, c'est au moment même དེ་ཉིད་ཀྱི་ཚེ་ où la graine cesse que la pousse naît, à l'image des plateaux d'une balance སྤང་མདའ་ dont l'un remonte མཐོན་ lorsque l'autre descend དམན་. Elle n'est donc pas néant ཚད་པར་མ་ཡིན་ .

3) Non transfert འཕོ་བར་མ་ཡིན་

ངེ་ལྟར་འཕོ་བར་མ་ཡིན་ཞེ་ན། གང་གི་སྤྱིར་སྐྱ་གུ་ཡང་གཞན་ལ་ས་བོན་ཡང་གཞན། སྐྱ་གུ་གང་ཡིན་པ་དེ་ཉིད་ས་བོན་མ་ཡིན་ཏེ། དེའི་སྤྱིར་འཕོ་བར་མ་ཡིན་ནོ། །

Pourquoi n'est-elle pas transfert འཕོ་བར་མ་ཡིན་ ? La pousse est autre que la graine, laquelle est différente d'elle. Et la présence même de la pousse exige l'absence de la graine. Voilà pourquoi དེའི་སྤྱིར་ il ne s'agit pas du transfert d'un même principe de l'une à l'autre.

---

¹ Philippe Cornu

Compte-rendu du Chapitre I : Le Génitif-Relatif (ཀྱི, ལྱི, ལྷི, ལེ, ཡི)

Le premier chapitre du Clair Miroir traite du génitif-relatif (ཀྱི, ལྱི, ལྷི, ལེ, ཡི), une particule essentielle dans la grammaire tibétaine, servant à établir des relations de possession, d'appartenance et de détermination.

I. Morphologie

Le génitif-relatif (ཀྱི, ལྱི, ལྷི, ལེ, ཡི) correspond au sixième cas dans la grammaire classique tibétaine. Il possède cinq variantes combinatoires, choisies en fonction du graphème final de la syllabe précédente :

Finale précédente	Forme du génitif-relatif
བ་, ད་, ས་	ཀྱི (kyi)
ན་, མ་, ར་, ལ་	ལྱི (gyi)
ག་, ང་	ལྷི (gi)
Voyelle simple	ལེ (i)
Cas particuliers (ex. métrique)	ཡི (yi)

Exemples d'utilisation

- ཉི་མའི་འོད་ཟེར་ (nyi ma'i 'od zer) → "Les rayons du soleil"
- རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་བདག་པོ་ (rgyal khab kyi bdag po) → "Le souverain du royaume"
- དཀར་པོའི་མེ་དྲོག་ (dkar po'i me tog) → "Une fleur blanche"

II. Syntaxe et Sémantique

Le génitif-relatif a deux fonctions principales :

Casuelle : Il relie le déterminant (བྲེལ་གཞི་, brel gzhi) et le déterminé (བྲེལ་ཚོས་, brel chos), formant ainsi une relation de possession ou de dépendance.

Non-casuelle : Il peut fonctionner comme particule adversative, introduisant une opposition entre deux propositions.

A) La Marque du Déterminant

1) La relation de possession

Elle exprime une relation entre un possesseur et un objet possédé.

Exemples :

- བདག་པོ་དང་དོན་པོའི་འབྲེལ་བ་ (bdag po dang don po'i 'brel ba) → "La relation entre le possesseur et l'objet possédé"
- རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་རྒྱ་ཚོར་ (rgyal khab kyi rgyu nor) → "Les richesses du royaume"
- བཟོ་པའི་ལག་རིས་ (bzo pa'i lag ris) → "L'habileté du travailleur"

2) La relation d'appartenance

Elle exprime l'idée qu'une partie appartient à un tout.

Exemples :

- ཤིང་ཚོང་གི་ཡལ་དཀར་ (shing sdong gi yal kar) → "Les branches de l'arbre"
- ལག་པའི་སྐྱུག་མོ་ (lag pa'i mdzub mo) → "Les doigts de la main"

3) La relation spatiale

Exemples :

- རྩའི་ནང་གི་ཉ་ (chu'i nang gi nya) → "Les poissons dans l'eau"
- ཤིང་ཚོང་རྩེང་གི་བྱ་བྱ་ (shing sdong steng gi bye'u) → "Les oiseaux sur l'arbre"

4) La relation qualitative

Exemples :

- དྲི་ཞིམ་གྱི་མེ་དྲོག་ (dri zhim gyi me tog) → "Une fleur odorante"
- བཅུད་ཆེ་བའི་ཟས་ (bcud che ba'i zas) → "Une nourriture très nutritive"

5) La relation déterminative

Exemples :

- འབྲོག་པའི་གོས་གར་ ('brog pa'i gos gar) → "Les vêtements des nomades"
- ཞལ་གྲགས་བྱེད་མཁན་གྱི་མི་ (zhal grags byed mkhan gyi mi) → "Les personnes qui font de la propagande"

B) La Particule Adversative

Le génitif-relatif peut également être utilisé pour introduire une opposition entre deux propositions.

Structure

- Proposition 1 + GENITIF + Proposition 2

Traductions possibles

- "Mais", "tandis que", "alors que", etc.

Exemples

- ཤེས་རབ་དང་ལྡན་པའི་ཉེས་པ་དག་བསད་པར་རྒྱས་ཀྱི་ཡང་། ལྷན་པོས་མི་རྒྱས།

(shes rab dang ldan pas nyes pa dag sel par nus kyi yang, blun pos mi nus)

→ "Ce n'est pas l'idiot, mais le sage qui peut absoudre les fautes."

• དེའི་སྐྱེའུ་མའི་དཔལ་འབྱོར་དཀར་པོ་འོག་ཏུ་གཡོག་གི་སྒོལ་མེ་མི་བསྐྱར་འདུག།

(de'i sge'u ma'i dpal 'byor dkar po 'og tu g.yog gi sgral me mi bsdug)

→ "Sous la splendeur blanche de cette fenêtre, la lampe de la servante brillait encore."

Conclusion

Le génitif-relatif est un outil fondamental de la grammaire tibétaine, permettant d'exprimer la possession, l'appartenance, la localisation et la qualité, mais aussi l'opposition entre deux idées.